

bat jure Romano, edictis regum nostrorum et consuetudinibus quæ variæ erant pro diversis provinciis.

Jus Romanum dicebatur commune, quia ubique vim legis habebat, nisi edictis regiis aut consuetudinibus ipsi derogatum fuisset. In magno honore semper habitum fuit velut exquisitum et quasi ratio scripta. Quatuor complectitur partes quæ sub imperatore Justiniano, in sexto sæculo, collectæ et publicatæ sunt, scilicet: *Digesta* seu *Pandectas*, *Institutiones*, *Codicem* et *Novellas*. Sæpe olim citari solebat ab ipsis theologis: nunc vero, licet juristæ illud ediscere teneantur, quia fundamentum est novarum legum, a nobis omittitur.

Tota Gallia iisdem nunc regitur legibus quæ per codicem ad quem pertinent et numerum arabicum citantur et facillime inveniuntur. Hinc innumeræ evanuerunt difficultates ex varietate consuetudinum nascentes.

Quinque sunt codices vulgo dicti: *le Code civil*, *le Code de Procédure civile*, *le Code de Commerce*, *le Code d'Instruction criminelle* et *le Code pénal*. Alii exinde prodierunt aut in futurum promittuntur. Insuper multæ sunt aliæ leges quæ nominari possent Extravagantes, quia in codicibus non existunt, sed in tabulis vulgo dictis *le Bulletin des Lois*, reperiuntur.

Codex civilis præcipue ad nos spectat, ut ex Tractatibus nostris *de Justitia*, *Contractibus* et *Matrimonio* constat.

CAPUT QUARTUM.

DE OBJECTO LEGUM HUMANARUM.

Objectum seu materia legis humanæ sunt actus qui præcipi vel prohiberi possunt.

Certum est 1º aliquid malum in se præcipi non posse cum obligatione illud faciendi, quia lex essentialiter est justa, et repugnat dari obligationem faciendi malum.

Unde ruit principium *Machiavel* asserentis id quod utile est reipublicæ, licet injustum, præcipi posse et licitum fieri.

Certum est 2º multa esse bona quæ lege humana prudenter præcipi nequeunt, quia omnibus non sunt moraliter proportionata: v. g., optima est virginitas, bonum est jejunium perpetuum, etc.; attamen hæc omnibus præcipi nequeunt.

Certum est 3º omnia peccata sub pœnis humanis prohiberi non posse, quia exsecutio hujusmodi legis esset impossibilis.

Certum est 4º actus in se indifferentes præcipi aut prohiberi posse ratione finis intenti, et tunc fieri bonos vel malos propter præceptum. Sic venatio, in se indifferens, certo tempore prohibetur.

Certum est 5º actus externos etiam occultos lege humana præcipi aut prohiberi posse: unde peccatum hæresis occultæ, sed externæ, reservatum est; lectio quantumvis occulta libri hæretici vel impii, sub pœna excommunicationis prohibetur, etc.

Præcipua difficultas est an lex humana præcipere aut prohibere possit actus internos. Duplici modo concipitur actus internos præcipi aut prohiberi, directe seu in se, et indirecte, id est, ratione actuum externorum quibuscum essentialiter junguntur.

Certum est 6º leges humanas indirecte præcipere aut prohibere posse actus internos, qui essentialiter junguntur cum actibus externis ad bonum publicum conducen- tibus vel ei nocentibus; nemine enim diffitente, leges humanæ hujusmodi actus externos præcipere aut prohibere possunt: ergo et actus internos ipsis essentielles, v. g., consensum internum in venditione, contritionem cordis in confessione sacramentali.

Certum est 7º leges civiles actus mere internos directe præcipere non posse; nam illæ leges ad bonum publicum et temporale societatis directe spectant: porro actus mere interni ad bonum publicum et temporale societatis non conducunt: ergo.

Ad hoc igitur difficultas reducitur, an, scilicet, Ecclesia præcipere aut prohibere possit actus mere internos. Negant *Cajetanus, Suarez, Bonacina, Wiggers, Neessen, S. Ligorius*, etc., allegantes *S. Th.* dicentem, 2 2, q. 100, art. 9: « In his quæ pertinent ad interiorem motum voluntatis, homo non tenetur obedire homini, sed solum Deo. »

Sylvius, Concina, Collet, Dens et multi alii sententiam oppositam defendunt, hisque præcipue momenti inniuntur: 1° Ecclesia non tantum respicit ad hominem externum, sed ipsum ordinat ad cultum Dei et beatitudinem æternam, ad quam maxime valent actus interni; 2° lex divina, sive naturalis, sive positiva, actus internos dirigit: ergo et ecclesiastica eos dirigere potest, cum eundem habeat finem; 3° Concil. Trid., sess. 6, in proœmio, *districtius* inhibet ne deinceps audeat quisquam aliter credere; 4° Ecclesia dispensat in votis etiam internis; 5° superiores Ordinum religiosorum præcipiunt non solum silentium, quod est cessatio ab actu externo, sed orationem mentalem, etc. Ergo.

Cæterum, patroni hujus sententiæ fatentur potestatem Ecclesiæ in actus mere internos esse duntaxat directivam non vero coactivam, et ideo actus mere internos pœnis ecclesiasticis non subjacere.

Quæritur an lex humana habere possit pro objecto actus præteritos.

R. Palmare est principium æquitatis ubique receptum legem humanam effectus *retroactivos* nunquam habere; etenim manifestum est eam efficere non posse ut actus præteriti ipsius sint transgressiones: ergo quoad præteritum non habet vim obligandi.

Si tamen quasdam inhabilitates constitueret, v. g., pronuntiando eos qui hoc vel illud fecerint esse irregulares, ad contrahendum inhabiles, etc., ad actus præteritos, extenderetur, quia ipsius effectus non haberetur ut pœna proprie dicta, quæ culpam supponeret, sed ut actualem requirens qualitatem revera deficientem.

CAPUT QUINTUM.

DE LEGUM HUMANARUM SUBJECTO.

Certum est leges humanos potestatem habere imperandi omnibus et solis subditis suis. Attamen in hac materia plures nascuntur difficultates, et quæritur 1° an legislator propriis legibus teneatur; 2° an legibus teneantur infantes et amentes; 3° an infideles et hæretici; 4° an clerici teneantur legibus civilibus, et religiosi statutis episcopi; 5° an peregrini, advenæ et vagi legibus patriæ vel locorum per quæ transeunt.

ARTICULUS PRIMUS.

AN LEGISLATOR PROPRIIS LEGIBUS TENEATUR.

Si gubernium sit democraticum, vel aristocraticum, vel *representativum*, et leges nomine communitatis ferantur, leges sicut cæteri eis subjiciuntur; sunt enim partes corporis in quo potestas legislativa residet: ergo in iis quæ sibi cum aliis sunt communia obligantur, vel lex respectu omnium est nulla. Unde episcopi legibus conciliorum generalium subjiciuntur; conventus Legatorum, ipsemet princeps in guberniis *representativis*, legibus juxta formam exstantem conditis ligantur, sicut olim consules Romani, duces Venetiarum aut Genuensium, et nunc Imperator in Gallia, primi magistratus Helvetiorum, legibus apud se legitime statutis.

At si princeps sit absolutus, ut imperator in Russia, vel, alio modo, episcopus in sua diœcesi, teneturne propriis legibus? Circa hanc quæstionem docetur:

1° Principem non teneri legibus quarum materia ad se non pertinet; v. g., si jubeat episcopus clericos iter facientes vestes nigri coloris deferre, ipse violaceum colorem exuere non tenetur.

2° Propriis legibus non tenetur quoad vim activam; pœna enim supponit existere superiorem qui illam decernat et infligere possit: at legislator non est sui superior: ergo. Hinc episcopus, qui sub pœna suspensionis ipso facto incurrendæ, prohibuit ne clerici tabernas ingrederentur, ipse, tabernas ingrediendo, suspensionem non incurrit. *Ita omnes theologi etiam severiores.* Item probabilius est clericum cum eo ipsum rogante tabernas ingredientem suspensione non ligari, quia episcopus censetur eum dispensare.

Eodem principio innixi docent *Suarez, Collet* et alii, principem contra leges irritantes a se conditas agentem, valide contrahere, quia a formalitatibus præscriptis dispensare judicatur.

3° Quoad vim directivam tenetur legislator, in materia sibi cum subditis communi, propriæ legi obedire etiam sub gravi. Nam 1° recta ratio jubet ut caput membris conformetur. 2° Ad bonum commune plus cæteris concurrere tenetur, proinde ad leges suas observandas: porro nihil efficacius est ad obtinendam legum observationem quam legislatoris exemplum. 3° Sensus communis est motivum certum judicandi: at omnes persuasum habent legislatorem, qui in his casibus proprias leges non observat, male agere: ergo. *Ita omnes.*

Non omnes tamen conveniunt eum contra propriam legem occulte et absque alterius injuria agentem, mortaliter peccare; quia, aiunt plures, non vi propriæ legis eam observare tenetur, cum sibi imperare nequeat, sed tantum ex naturali decentia, quæ, secluso scandalo aut alterius injuria, tam stricte obligare non videtur.

Communior opinio tenet culpam, etiam in eo casu, esse gravem. Præcipua quæ afferri potest ratio hæc est: Deus a quo tota emanat principis legislatoris potestas, eam ita limitavit ut ipse proprias leges in materia communi cum subditis observare teneretur, non tantum vi legis naturalis, sed proxime vi legis suæ positivæ et remote vi legis naturalis.

ARTICULUS SECUNDUS.

AN INFANTES ET AMENTES LEGIBUS TENEANTUR.

Infantes usum rationis nondum adepti, et perpetuo amentes nullis tenentur legibus, neque divinis, neque humanis; nam præceptum obligans necessario supponit obedientiæ capacitatem: atqui dicti infantes et amentes obedientiæ non sunt capaces: ergo.

Si autem quandoque puniantur, hoc non est quia rei æstimantur; sed ut metu verberum melius et quasi mechanice discant quid agere aut fugere deceat.

Neque dicatur Baptismum ipsis necessarium esse: hoc quidem verum est, sed ratione remedii, non vero ratione præcepti, adeo ut illum non suscipientes novum habeant peccatum.

Unde Missæ diebus dominicis et festivis adesse non tenentur, et carnes ipsis diebus prohibitis præbere licet: melius tamen ab hoc abstinetur, ut rationem adepti cum majori reverentia obediant præcepto, et ne alii inde sumant occasionem illud facilius transgrediendi.

Non vero liceret eos provocare ad rem intrinsece malam, v. g., ad blasphemiam, ad turpitudinem, etc. Hæc quidem in ipsis essent tantum materialiter mala, sed in provocantibus a gravi peccato excusari non possent, tum quia in se mala sunt, tum quia periculum est ne infantes, cum adulti fuerint, eadem facere non abhorreant.

An peccent et excommunicationem incurrant qui intra monialium claustra hujusmodi infantes introducunt, non sibi consentiunt auctores: quidam negant; sed multo probabilius alii affirmant, Concil. Trid., sess. 25, cap. 5 de Regul. et Monial. innixi. Sic pluries declaravit S. Congregatio Episc. et Regul., referente *Ferraris*, v° *Moniales*, art. 3, n. 58.

Diximus 1° *infantes usum rationis nondum adepti*; statim enim atque rationis usum acquirunt, observare te-

nentur leges divinas, sive naturales, sive positivas, et leges humanas ætati ac facultatibus suis proportionatas, ut leges audiendi Missam, abstinendi a carnibus, opera servilia non faciendi, peccata confitendi, etc. Ætas qua usum rationis habere incipiunt, determinari non potest: est communiter septennium in regionibus nostris; sed non peccant mortaliter dicta omittendo præcepta, nisi plenum habeant usum rationis, quod proveciori ætate accidit.

Similiter quædam sunt præcepta quibus non ligantur ante maturiorem ætatem, ut præceptum sacræ communionis, præceptum jejunii.

° *Perpetuo amentes*; qui enim ad tempus tantum delirant, comparari possunt dormientibus, et, juxta multos, legibus sibi tempore lucido promulgatis obligantur; sed ab illarum observatione tempore insanie, si eas transgrediantur, ipsimet excusantur. Unde carnes diebus prohibitis eis præbere, vel opera servilia diebus dominicis eisdem imponere non liceret. Ita *Dens*, t. II. Idem censendum putat, propter eandem rationem, de amentibus qui non habent intervalla, sed usum rationis habuerunt.

Qui vero perpetuo sunt amentes et nunquam usum rationis habuerunt, nulla lege positiva ligantur: qui ergo carnes eis præberent, vel opera servilia diebus festis imponerent, contra legem ecclesiasticam non peccarent, sed probabilius contra charitatem, scandalum simplicibus injiciendo.

Ebrii autem perpetuo amentibus comparari nequeunt: a legibus ergo non eximuntur, ne eas quidem tempore ebrietatis omittendo, si talem omissionem prævidere poterint; secus, si eam non præviderint, nec prævidere poterint. Carnes edere aut opera servilia licite facere non possent.

ARTICULUS TERTIUS.

AN INFIDELES ET HÆRETICI LEGIBUS PRINCIPUM CHRISTIANORUM TENEANTUR.

Certum est 1° eos teneri legibus civilibus; nam hæc obligatio fundatur lege naturali omnibus communi.

Certum est 2° infideles legibus Ecclesiæ non teneri; nam Ecclesia nullam habet jurisdictionem in eos qui foris sunt, id est, qui ipsam per baptismi januam non ingressi sunt, juxta hæc B. Pauli verba, I Cor. v, 12; *Quid mihi de iis qui foris sunt judicare?* Ergo eis valide imperare non potest.

Unde quicumque non sunt baptizati, contra leges Ecclesiæ non peccant manducando carnes diebus abstinentiæ, serviliter operando diebus dominicis, nec similiter peccarent qui eos ad hæc facienda incitarent.

Contra vero hæretici, schismatici, apostatæ et generatim omnes baptizati legibus Ecclesiæ ligantur; per Baptismum enim ei facti sunt subditi et obedientiam illi præstare tenentur: porro repugnat illos a tali subjectione per suam rebellionem liberatos fuisse; alioquin perversi catholici peccando similiter liberari possent, et rebelles erga principem sæcularem a vinculo fidelitatis ipsi debitæ solverentur, quod omnem subverteret ordinem: ergo.

Hinc sequitur 1° eos mortaliter peccare quoties leges ecclesiasticas, sine causa sufficienter excusante, violant; 2° non licere eos ad hujusmodi transgressionem inducere; 3° nec ad illam cum eis cooperari, nisi legitima adsit causa excusans, sicut respectu malorum catholicorum.

ARTICULUS QUARTUS.

AN CLERICI LEGIBUS CIVILIBUS, ET RELIGIOSI STATUTIS DIOECESANI EPISCOPI TENEANTUR.

Certum est eos non teneri legibus quas principes sæculares in materiis spiritualibus conderent; cum enim

principes nullam habeant potestatem circa res spirituales, nullam imponere possunt obligationem. Quæstio est igitur de legibus civilibus.

Notandum clericos olim immunes fuisse a vectigalibus, tributis aliisque oneribus publicis, et, in multis, a jurisdictione tribunalium civilium.

Hoc posito, constat eos fuisse immunes a legibus civilibus in his quæ ad privilegia eorum respiciebant. Sed quo jure? Multi dicunt jure divino, ut testatur et approbare videtur *Billuart*, t. VIII, p. 522, edit. in-8°, 1830: « Naturali siquidem, ait *Sylvius*, t. III, æquitati ac per consequens divinæ ordinationi omnino consentaneum est, ut qui sacris mysteriis peculiariter sunt obligati, sæcularibus oneribus sint immunes. »

Summi Pontifices Alexander III in concil. Lateran. III, Innocentius III in conc. Lateran. IV, et Bonifacius VIII, Constitutionibus in jure canonico relatis, sub anathemate prohibuerunt ne publica clericis imponerentur onera. Imo Bonifacius VIII, in Sexto, l. 3, tit. 21, c. 4, declaravit ecclesias ecclesiasticasque personas ac res ipsarum non solum jure humano, sed et divino, a sæcularium personarum exactionibus esse immunes.

Easdem prohibitiones renovavit concilium Trid., sess. 24, cap. 20 de Reform.

Leo X, in concil. Lateran. V, bulla *Supernæ dispositionis*, dicit tam jure divino quam humano nullam attributam esse potestatem *laicis in personas ecclesiasticas*: unde asserebant theologi clericos legibus civilibus ipsis cum laicis communibus, v. g., lege pretium rerum taxante, teneri quoad directionem, non vero quoad vim activam, id est, a laicis puniri non posse propter hujusmodi legum violationem. Quinimo multi volebant eos, saltem probabiliter, minime obligari, nisi propter quamdam decentiam, ne scandalum aliis præberent.

Contendebant insuper prædictas ecclesiarum et clericorum immunitates a principibus revocari non posse, sive jure divino existerent, sive a principum concessionibus ortum habuissent: in prima hypothesis, res erat

clara; in secunda, non minus certa videbatur; nam res semel data et acceptata, in dominium donatarii transit: injuste ergo a donatore tanquam sua revocaretur.

Verum, quidquid sit, nulla nunc de facto existit in Gallia et in pluribus aliis regnis ecclesiastica immunitas: clerici jure communi reguntur, et eodem modo ac cæteri cives potestati civili subjiciuntur. Meminerint clerici 1° quod Christus solvit tributum pro se et pro B. Petro; 2° quod summi Pontifices, episcopi et sacerdotes per nonnulla sæcula legibus imperatorum et regum subjecti sunt, nulla immunitate gaudentes.

Fidelitatis exemplum præbeamus populis, et verbo ac opere reddamus *quæ sunt Cæsaris, Cæsari, et quæ sunt Dei, Deo.*

Quoad leges episcopales hæc statuit Conc. Trid., sess. 25, cap. 12 de Reform.: « Censuræ et interdicta, nedum a Sede Apostolica emanata, sed etiam ab Ordinariis promulgata, mandante episcopo, a regularibus in eorum ecclesiis publicentur atque serventur. Dies etiam festi, quos in diocesi sua servandos idem episcopus præceperit, ab exemptis omnibus, etiam regularibus, serventur. »

ARTICULUS QUINTUS.

AN PEREGRINI, ADVENE ET VAGI LEGIBUS LOCORUM PER QUE TRANSEUNT TENEANTUR.

Peregrinus ille est qui extra domicilium suum ad breve tempus habitat cum animo revertendi, v. g., Anglus Cenomani pro aliquo negotio residens. Advena ille est qui domicilium in uno loco habens, in alio habitat, v. g., Anglus qui modo indefinito vel ad longum tempus in Gallia habitat, remanens Anglus. Vagus ille dicitur qui nullum habet domicilium fixum, sed de loco in locum transit.

Notandum dari leges *personales*, quæ personas immediate afficiunt, et eas ubique sequuntur, ut lex recitandi Horas, adimplendi pœnitentiam, etc.; et leges *locales*.

quæ scilicet territorium immediate afficiunt, et mediate personas in illo degentes, v. g., olim in hac diœcesi, præceptum celebrandi festum S. Juliani, die occurrente.

Certum est peregrinos, advenas et vagos ubique teneri legibus quæ dicuntur personales: *patet ex definitione*. Unde clericus, extra diœcesim suam iter faciens, breviarium suæ diœcesis vel Romanum recitare debet, saltem ordinarie, uti explicatum fuit in Tractatu *de Ordine*; qui apud hæreticos vel apud infideles degit, in Quadragesima jejunare et a carnibus diebus præscriptis abstinere tenetur.

PROPOSITIO PRIMA.

Peregrini, advenæ et vagi non tenentur legibus patriæ, quando bona fide absunt, nisi has leges in proprio territorio violare censeantur.

Prob. 1º jure canonico. Sexti l. 1, tit. 2, cap. 2, ubi statuitur diœcesanum, furtum ab episcopo sub excommunicationis sententia prohibitum, extra territorium ejus committentem, pœna minime ligari, *cum extra territorium jus dicenti non pareatur impune*.

2º S. Ambrosius, a S. Aug. rogatus an sibi jejunandum esset Mediolani die sabbati, juxta morem Ecclesiæ Romanæ, respondit, Epist. 54, n. 3: *Ad quam forte ecclesiam veneris, morem illius serva*. Unde prædiit axioma sequens:

Cum fueris Romæ, Romano vivito more:
Cum fueris alibi, vivito sicut ibi.

3º Leges locales pro bono regimine proprii loci constituuntur: ergo extra illum per se neminem obligant.

Diximus 1º *quando bona fide absunt*; si enim in fraudem legis abessent, ab obligatione legis non eximerentur, quia juxta axioma ab omnibus receptum, et Decretal. l. 1, tit. 3, c. 15, fundatum, *nemini sua fraus patrocinari debet*; unde S. Congregatio Concil. Trid. illegitimum declaravit matrimonium clandestine contractum ab iis qui eo animo in

locum ubi Concilium non fuit promulgatum se contulerunt. *Benedict. XIV*, de Synodo diœcesis, l. 13, cap. 4, n. 10.

Contra vero Gallus qui bona fide peregrinatur in regione ubi decretum concilii Trid. non fuit promulgatum, matrimonium valide inicit clandestine.

Similiter, si quædam data est dispensatio abstinentiæ quadragesimalis in diœcesi Cenomanensi et non in Andegavensi, Andegavi qui bona fide veniunt in territorium Cenomanense, etiam amicos invisendi causa, carnes licite edunt; secus vero, si hoc sibi proponerent, nisi domicilium omnino mutarent.

Si paterfamilias dispensationem pro tota domo sua obtinuerit, qui apud illum manducare consueverunt aut alias manducarent, cibis appositis uti possunt. Non tamen ita certum videtur aliquem prandium ex amica vel honesta invitatione oblatum in hac domo acceptare posse. Negat *Collet*, t. III, contra P. *Henno*.

Diximus 2º *nisi has leges in proprio territorio violare censeantur*; si enim res circa quam versatur actio vel omissio in territorio existat, transgressio ibi consummata censetur: v. g., episcopus omnes diœcesis suæ parochos vocat ad synodum; qui sine licentia abest et extra diœcesim discurrit, contra mandatum episcopi peccat; item qui extra proprium territorium existens, aliquem ibi positum explosione catapultæ occidit, censuram contra homicidas latam incurrit.

PROPOSITIO SECUNDA.

Peregrini, advenæ et vagi tenentur legibus locorum per quæ transeunt.

Prob. 1º auctoritate S. Ambrosii superius citati.

2º *Ratione*. Leges quippe locales immediate afficiunt territorium et mediate omnes qui in eo versantur. Ergo.

Ita valde communius doctores, contra plurimos qui contendunt hujusmodi homines legibus locorum per

quæ transeunt non teneri, nisi scandali vitandi, aut ordinis conservandi causa.

Requiritur tamen quod in territorio alieno sufficienti tempore maneant, ut præceptum illic existens valeant implere; non vero tenentur longiorem moram facere præcise ut legi satisfaciant.

Hinc 1° qui bona fide proficiscitur e loco ubi existit præceptum abstinentiæ, carnes manducare non potest; advenit in locum ubi præceptum non viget, ab esu carniæ non prohibetur.

2° Proficiscitur die jejunii, jentare nequit; cum devenit in loco legi non subjecto, prandere, cœnare et carnes edere poterit. Si egrediatur e loco ubi non jejunatur, jentare poterit: sed ubi in loco jejunii advenerit, cœnandi licentiam non habebit.

3° Die festi iter facturus ad locum ubi non feriatur, opera servilia ante profectum facere non potest; Missam, si non impediatur, audire tenetur; postea vero laborare ipsi licebit.

4° Viator transit per locum ubi existit præceptum abstinentiæ, carnes edere non potest; si auditio Missæ ibi præcipiatur, illam audire non tenetur; nisi alias tempore sufficienti ibi manere deberet.

5° Hispanus iter agit per Galliam tempore Quadragesimæ, mane frustulum panis cum pauco chocolato sumere non potest; Gallus, e contra, transiens per Hispaniam, juxta morem ibi receptum licite jentat.

6° Qui Quadragesimam absolvit in Gallia et transiit in Moscoviam, ubi propter veterem stylum, nondum finita est, iterum jejunare tenetur, juxta communiorem sententiam; quia licet lex Quadragesimæ sit generalis et personalis, fit tamen localis ratione temporis et modi. Ita *Collet, Billuart, Dens*. Ex eodem principio, qui ante finem Quadragesimæ ex Moscovia veniret in Galliam, in Paschate jejunare non tenetur; nam qui sentit onus, sentire debet et commodum.

Qui vero præceptis confessionis annuæ et communionis paschalis satisfecisset, eisdem iterum satisfacere non

teneretur; 1° quia res præcepta unico actu consummatur; 2° quia confessio et communio non eodem modo affixæ sunt tempori ac jejunii et abstinentiæ præcepta.

Notandum sacerdotes Græcos apud Latinos, et Latinos apud Græcos degentes, ritus propriæ Ecclesiæ observare teneri, ex Constitutione Benedicti XIV *super ritus Græcorum*, n. 6.

CAPUT SEXTUM.

DE LEGUM HUMANARUM MUTATIONE.

Cum lex humana in essentiis rerum non fundetur, sicut lex naturalis, ex natura sua non est immutabilis, licet, quantum fieri potest, stabilitatem habere debeat. Septuplici modo mutari et vim obligandi amittere potest: nempe 1° per interpretationem; 2° per epieikeiam; 3° per cessationem; 4° per abrogationem et derogationem; 5° per dispensationem; 6° per privilegium, et 7° per consuetudinem.

ARTICULUS PRIMUS.

DE LEGIS HUMANE INTERPRETATIONE.

Interpretatio est oratio verborum legis obscuritatem tollens ejusque sensum assignans. Triplex distinguitur, authentica, usualis et doctrinalis.

Authentica, seu ab auctore vel ab auctoritate habente prolata, ea est quæ fit ab ipso legislatore, vel ab ejus superiore, aut successore, et eandem vim habet ac ipsa lex; ab eadem auctoritate procedit, et manifestat quo sensu superior obligare velit.

Usualis, ea est quæ communi praxi determinatur, ut modus jejunandi nunc receptus; consuetudo enim nonnullis vestita conditionibus infra exprimendis ostendit quo sensu legislator obligare intendat: unde sequens